

Zöld anyagok a csomagolástervezésben

Eco Materials in Packaging Design

Szabó Anita Magdolna PhD hallgató, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

ABSTRACT

It is critical, that materials and technologies used in design should have as little impact on the environment as possible. In recent years the usage of "Eco-materials" and the number of related research have significantly increased in the packaging industry as well. Designers see packaging as an integral part of the product. Therefore the full lifecycle of a product or service is taken into account, with regard to recycling and biodegradation; even from the beginning of the design process.

BEVEZETÉS

Régészeti leletek bizonyítják, hogy már az időszámításunk előtti II. évezredtől, ismerték a csomagolás fogalmát, melynek fő feladata azóta sem változott, a termékek értékvesztés nélküli tárolása és eljuttatása a gyártótól a fogyasztóig.

Ma már alapvető követelmény, hogy olyan anyagokat és technológiát alkalmazzunk, amelyek a lehető legkevésbé terhelik környezetünket. Ezt a tendenciát mutatja, hogy az elmúlt években jelentősen emelkedett az ún. „zöld anyagok” használata és az ehhez kapcsolódó kutatások száma a csomagolóiparban is. Ennek egyik oka az uniós vállalatoknak, direktíváknak [1] és hazai jogszabályoknak [2], [3], [4], [5] való megfelelés, másik ok az a szemléletváltás, amely a csomagolást a termék szerves részének tekinti, így már a tervezés kezdetétől a termék és szolgáltatás teljes életciklusát veszi figyelembe, beleértve az újrahasznosítást vagy biológiai úton való lebontást is.

A csomagolóipar jelentőségét igazolja az a tény is, hogy csak az elmúlt 2009. évet figyelembe véve, a csomagolás világszerte értéke megközelítőleg 564 Mrd USD volt, melynek jelentős részét, közel 380 Mrd USD-t a fogyasztói csomagolások alkották [4].

CSOMAGOLÁSTERVEZÉS

A csomagolástervezés összetett feladat, a jogi, műszaki és gazdasági követelmények mellett törekedni kell az optimális kialakításra, amely magába foglalja az anyagválasztás, a forma, az ergonómia, a grafika, a logisztika, a marketing, valamint a hatékony energiafelhasználás szempontjait mind a gyártó mind a felhasználó részéről.

Az Európai Unióban a csomagolásokra vonatkozó irányelveket Magyarország is ratifikálta, mely egyrészt kiterjed a tervezésnél figyelembe veendő célokra (pl. törekedni kell a hatékony anyagfelhasználásra, előnyben kell részesíteni az újrafelhasználható, újrafeldolgozható vagy komposztálható anyagokat, a környezetbarát technológiákat, a megújuló energiaforrások alkalmazását, kerülni kell a kombinált anyagok használatát) másrészt célul tűzte ki, hogy 2012-re a csomagolásból keletkezett hulladékok tömegének 60%-át hasznosítani kell.

A környezetbarát csomagolás kialakításánál figyelembe kell venni az ISO 9000 (minőségbiztosításra vonatkozó), valamint az ISO 14000 (környezetközpontú vállalatirányításra vonatkozó) szabványokat, mely utóbbin belül az ISO 14040-43 szabványok foglalkoznak a termék-életciklus vizsgálattal (Life Cycle Analysis - LCA analízis).

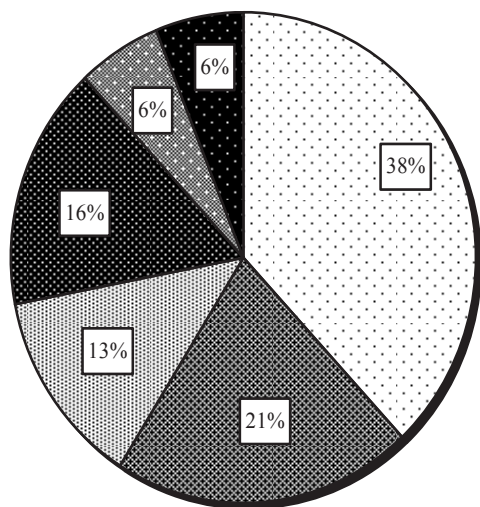
Mindezeket figyelembe véve a teljes életcikluson túl mutató alternatíva a biodegradális anyagok használata.

CSOMAGOLÓANYAGOK

Ősi csomagoló anyagok: gyékény, sás, vessző, agyag, kő, vas, üveg, bőr, akácfa, nád, rost, fa és papír.

Az ipar fejlődésével előtérbe kerültek a mesterségesen előállított anyagok, melynek jelentős részét a mesterséges polimerek alkotják.

A hagyományosnak tekinthető jelenlegi csomagolóanyagok szerinti felosztás. (1. ábra)

- papír, karton, hullámlemez
- merev és félmerev falú polimerek
- ▨ hajlékonyfalú polimerek
- fém
- ▨ üveg
- egyéb anyag

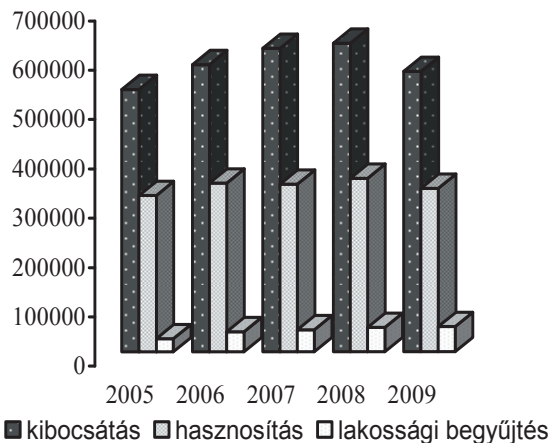
1. ábra Csomagolások anyagok szerinti felhasználása 2009-ben [6]

Ezen anyagok jelentős része újrahasznosítható, de a reciklási folyamatba nehezen bevonható, egyrészt mert sok csomagolásnál több anyag kombinációját alkalmazzák, mely nehezen szétválasztható, másrészt a lakossági begyűjtés még messze alulmarad a kívánt mennyiségtől.

Az 1. sz. táblázat és a 2. sz. ábra az elmúlt 5 év magyarországi csomagolási hulladék-hasznosítás adatait tartalmazza.

	2005	2006	2007	2008	2009
■	532715	582894	615454	626029	568886
▨	317361	342432	339820	351758	331461
□	26679	40930	44885	49611	51313

1. táblázat Kkibocsátott és hasznosított csomagolási hulladék mennyiség (tonna/év) [7]

2. ábra Kkibocsátott és hasznosított csomagolási hulladék aránya [7]

Papír begyűjtése és újrahasznosítása a leghatékonyabb, de figyelembe kell venni, hogy a többszöri reciklási folyamatban fizikai tulajdonságai megváltoznak, mert aprítás során a cellulóz szálak rövidülnek, így elvesztik rugalmasságukat.

Fém (alumínium, acél) 100%-ban újrafelhasználható. Az ismételt beolvasztás során sem veszít primer nyersanyag tulajdonságaiból, alumínium esetében a felhasznált energia 95%-a megtakarítható. Acélnál 1 tonna hulladék felhasználásával 1,5 tonna vasérc 665 kg szén takarítható meg. [8].

Üveg pórusmentes, nem engedi át a gázokat és a folyadékokat, semleges a bele töltött termékkel szemben. Beolvasztható, ami után ugyanolyan minőségű anyagot kapunk.

Előnyös tulajdonságai közé tartozik: könnyen és sokoldalúan formázható, vegyi hatásokkal szemben ellenálló, záróképesége kiváló, ízsemleges, könnyen tisztítható, sterilizálható, átlátszó (benne a termék jól látható), mechanikai szilárdsága nagy.

Tisztítás után közvetlenül is felhasználható, a felületkezelt „szuper vékony” üvegek egyszeri használat után újra feldolgozhatóak, így a PET palackok kiváltására is alkalmasak.

Mesterséges polimerek (PE, HDPE, LDPE, LLDPE, PP, PET) Alapkövetelmények: ne lépjen reakcióba a tárolt anyaggal, jó szag- és ízmentesség, gázzárás, jó kémiai ellenálló képesség.

Egy részük bevonható az újrahasznosítási láncba (begyűjtés – aprítás - granulátum – új anyag), de a reciklási folyamat végén fizikai és kémiai tulajdonsága eltér az eredeti polimerétől.

Újgenerációs polimerek

Előnyös tulajdonságaik közé tartozik, hogy „biszfenol A” (BPA)-mentes, környezetbarát, energiatakarékos megmunkálás, vegyi anyagokkal szembeni ellenállás, széles hőmérséklet-tartományban alkalmazható, könnyen alakítható, többször felhasználható, újratölthető, vagy a reciklálási folyamatba bevonható. Pl. az Eastman Tritan™ amorf szerkezetű kopoliszter, melyet a diplomamunkám során is felhasználtam.

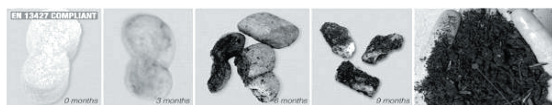
Előnyös tulajdonságai: kiválóan hőformázható, tűzállósága jó, ütésálló, nem repedezik, jól színezhető, víztiszta, könnyű, jól nyomtatható (szitanyomás), kiváló esztétikai megjelenéssel rendelkezik, más polimerekkel jól kapcsolódik (pl. szilikon gumi)

Zöld anyagok – Bio-polimerek

Legújabb kutatások szerint egyre több anyagnak létezik biológiailag lebomló (biodegradábilis) változata, mely a hagyományos technológiákkal feldolgozható, alakítható és az eredeti anyaghoz hasonló tulajdonságokkal rendelkezik, azzal a lényeges különbséggel, hogy használat után maradék nélkül komposztálható, bomlástermékeik pedig beépülnek az elemek természetes körforgásába.

2008-ban a világ bioműanyag-termelése 260 ezer tonna volt (ebből Európában 160 ezer tonna, amely 2010-re megkétszereződött.) De ez sem lépi túl a világ össz. műanyag felhasználásának 1%-át.

A biocsomagolásnál az anyagok állandó utánpótlású ún. utánnövő nyersanyagból (cukornád, ricinus, kukorica, búza stb.) vagy mezőgazdasági hulladékból készülnek és gombák és mikroorganizmusok segítségével lebonthatók. (3. ábra)

3. ábra A bio-polimert 9-12 hónap alatt a komposztban lévő mikroorganizmusok teljesen lebontják

Ezek az alapanyagok pl az utóbbi évek fejlesztése során előtérbe kerülő **politejsav (PLA)**, melynek gyártása során a keményítőt, glükózt állítanak elő, tejsavat fermentálnak, majd polimerizációval alakul ki a PLA. Számos minőség alakítható ki, az igényeknek megfelelően. CO₂ kibocsátás alacsonyabb a

kőolaj alapú műanyagokéhoz képest. Egy másik pl. az előbbihez hasonló **PHA (poli-hidroxi-alkanoát)**, amely széles körben felhasználható, az elasztikus műanyagtól a poharakon át a palackokig.

Az öko-csomagoló anyagok mellett szóló érvek között említhetjük, hogy az előállítás során jelentős energiamegtakarítás érhető el (pl. biohabot ötvenszer kevesebb energiába kerül előállítani, mint az eddig használt polisztirol), akár 90%-kal kevesebb az üvegházhatást okozó gázok kibocsátása, jelentős, akár 60%-os tömegcsökkenéssel alacsonyabb szállítási költségek realizálhatók.

A mesterségesen előállított bio-anyagokon kívül a használatosak még a pattogatott kukorica, mogyoró törek, szalma és más mezőgazdasági és élelmiszeripari hulladékok.

ÖKOLOGIKUS TERVEZÉSI PÉLDA EGY TERMÉKKONCEPCIÓ KERESZTÜL

E témához kapcsolódott a diplomafeladatom is, amely bio babaápolási termékcsalád formatervezése és ergonómiai kialakítása volt. Kutatást végeztem a vezető világmárkák csomagolási megoldása tekintetében (a tárolt anyagok vizsgálata a formai, ergonómiai, csomagoló anyagok, valamint a felhasználói szokások tükrében). A kapott eredményeket kiértékelve választottam ki a tervezés főbb irányvonalait, követelményrendszerét.

Olyan megoldást kerestem, amely anyagában és formailag is tükrözi a „bio-öko” jelleget, s közelebb áll a gyermekek világához.

A tervezés kezdeti fázisától figyelembe vettem a természethez való szoros kötődést, az emocionális, pszichológiai, ergonómiai tényezőket, amelyek fontos szerepet játszanak a gyermek-szülő kapcsolatban, és amelyek alapján a megcélzott fogyasztói réteg dönt a termékek megvásárlásáról. Az így kialakult formákat - újabb kutatásokkal összehangolva – továbbfejlesztettem és kidolgoztam a végső, technológiailag megvalósítható koncepciót.

A végső koncepció illeszkedik az általam kialakított filozófiai irányvonalhoz, megjeleníti a védelem szimbólumát, játékos, vidám, figyelemfelkeltő, könnyen kezelhető, a kéz ergonómiájához igazodó magában hordozva az ökodesign szemléletét. Anyagválasztás során az újgenerációs poliészterek közül az Eastman Tritan™ kopoliszter és a szilikon elasztomer mellett döntöttem, mivel a többi flakongyártásnál felhasznált alapanyaghoz

képest (PE, PP és PET) kevésbé terhelik a környezetet. Anyagösszetételük révén hosszú élettartamúak, a kiürült flakonok többször utántölthetők, de a reciklálási folyamatba is bevonhatók. Emellett mindkét anyag könnyen alakítható, egymással jól kombinálható, gyermekek számára is biztonságos (nem reped, nem törik, nem tartalmaz lenyelhető részeket), toxikus elemeket nem tartalmaz, a benne tárolt anyagokkal nem lép reakcióba.

Az alkalmazott technológia: a kupak és a csörgő fröccsöntéssel, a flakontest extrúderes flakonfúvással, míg a szilikonból készült akasztórész meleg préseléssel készül.

Ezen kívül a flakonok többletfunkcióval rendelkeznek, mivel játékkal kombináltak (alapesetben kivehető csörgőt és az akasztóként is funkcionáló rágókát tartalmazza). [9]

Diplomamunkám 2009-ben a hazai Hungaropack Student Csomagolástervezési Versenyen 1. díjat, a WPO által szervezett nemzetközi WorldStar Student (International Packaging Design Competition) versenyen elismerő oklevelet nyert. (4. ábra)

4. ábra Bio-babaápolási kozmetikai termékcsalád csomagolástervezési díjak 2009

ÖSSZEFOGLALÁS

A napjainkban tapasztalható globális változások, a kimerülőfélben lévő fosszilis energiahordozók és a szennyezőanyagok által okozott környezeti katasztrófák együttes hatása hívta fel a figyelmet a fenntartható fejlődés fontosságára. A csomagolástervezés a termék teljes életciklusát veszi figyelembe, a keletkezéstől az újrahasznosításig vagy komposztálhatóságig.

A kutatás-fejlesztésben az újrahasznosítható anyagok mellett egyre nagyobb jelentősége van

az utánnövő nyersanyagokból és mezőgazdasági hulladékból előállított biopolimereknek, melyek alternatívái lehetnek a ma használatos műanyagoknak.

IRODALOM

[1] European Parliament And Council Directive 94/62/EC – of 20 December 1994 – on Packaging and Packaging Waste - Az Európai Parlament és A Tanács 2005/20/Ek Irányelve (2005. március 9.) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló 94/62/EK irányelv módosításáról

[2] 94/2002. (V. 5.) Kormány Rendelet - a csomagolásról és a csomagolási hulladék kezelésének részletes szabályairól

[3] 2000. évi XLIII. Törvény a hulladékgazdálkodásról

[4] 10/1995. (IX. 28.) KTM rendelet a környezetvédelmi termékdíjról, továbbá egyes termékek környezetvédelmi termékdíjáról szóló 1995. évi LVI. törvény végrehajtásáról

<http://www.okopannon.hu/index.php?id=ID13010000>

[5] A fogyasztó védelme - 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről

[6] Market Statistics and Future Trends in Global Packaging - WPO – World Packaging Organisation / PIRA International Ltd.

Download file published by WPO – World Packaging Organisation – 2008 - www.worldpackaging.org

[7] Öko-Pannon Kht/MTI Zrt. sajtóadatbank

[8] Tiefbrunner Anna: Csomagolás és környezetvédelem. ISBN 963 86223 2 6, Papírpress Egyesülés 2002.

[9] Szabó Anita Magdolna: Bio babaápolási kozmetikai termékcsalád formatervezése és ergonómiai kialakítása – Diplomaterv - BME - 2009